

31. Василенко В. Об организации образцового малоземельного хозяйства /В.Василенко// Журналы Константиноградского сельскохозяйственного общества. Вып.55. – Константиноград: Скоропечатня В.А. Ицковича, 1907. – С. 77 – 86.

32. Лещенко М.Н. Класова боротьба в українському селі в епоху до-монополістичного капіталізму (60 – 90-ті роки ХІХ ст.) / М.Н. Лещенко. – К.: Наук. думка, 1970. – 304 с.

33. Історія Української РСР. У 8 т., 10 книгах. Т.3. Україна в період розкладу і кризи феодально-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права і розвиток капіталізму (ХІХ ст.) / А.Г. Шевелєв (відп. ред.). – К.: Наук. думка, 1978. – 667 с.

УДК 658.8; 65.011.47; 336.201.2; 338.439.5; 338.439.62

## **МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ПЛАТОСПРОМОЖНОГО ПОПИТУ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА**

*Махмудов Х.З. д.е.н., професор  
Полтавська державна аграрна академія*

*У статті проведений комплексний маркетинговий аналіз платоспроможного попиту на ринок продовольства України та розроблені пропозиції щодо його підвищення*

*У статті проведений комплексний маркетинговий аналіз платоспроможного попиту на ринок продовольства України та розроблені пропозиції щодо його підвищення*

**Постановка проблеми.** Складовими частинами продовольчого ринку і одночасно його підсистемами та об'єктами аналізу є платоспроможний попит (системоутворюючий елемент), абсолютні розміри доходів населення та їх динаміка, достатність для забезпечення харчування населення за науково-обґрунтованими нормами, територіальна та групова диференціація. Тобто обсяг і структура платоспроможного попиту на продукти харчування формується під впливом багатьох соціально – економічних, демографічних, історичних та інших факторів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналізом платоспроможного попиту на ринку продовольства займаються ряд економістів – аграрників, зокрема П.Т. Саблук, В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, А.М. Шпичак, М.Ю. Коденська, Ю.В. Коваленко.

**Постановка завдання.** Основним завданням дослідження є маркетинговий аналіз платоспроможного попиту на продовольчі товари населення залежно від рівня їх доходів і цін на продовольства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для того, щоб товар був реалізований за його ринкової вартості, тобто у відповідності з вмістом в ньому суспільно необхідної праці, використаної на виробництво всієї маси даного виду товару, його обсяги мають відповідати величині суспільної потреби в них, тобто платоспроможної суспільної потреби [1].

Низький рівень обсягу споживання продуктів харчування населення вимагають вивчення чинників, що впливають на поліпшення структури та якості споживаних продуктів, яка потребує аналізу рівня і темпу зростання доходів населення країни, а саме – із низькими доходами. Грошові доходи населення і співвідношення цін на товари значно впливають на структуру споживання, особливо продовольчих товарів

Аналіз диференціації життєвого рівня населення України за квінтильним коефіцієнтом доходів свідчить, що співвідношення мінімального рівня доходів серед 20% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20% найменш забезпеченого населення має тенденцію до згладжування.

Така ж тенденція за роками проявляється у співвідношенні доходів 20% найбільш і 20% найменш забезпеченого населення. Разом з тим залишається суттєва частка населення із середньодушовими доходами, нижчими прожиткового мінімуму (табл.1).

Таблиця 1

**Диференціація грошових та наявних доходів населення України (Квінтильний коефіцієнт)**

Квінтильний коефіцієнт диференціації доходів населення, разів			Співвідношення доходів 20% найбільш та 20% найменш забезпеченого населення, разів		Частка населення із середньо душовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	
Роки	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних
2000	2,8	2,3	6,0	4,4	87,9	80,2
2001	3,0	2,5	6,0	4,6	89,0	82,7
2002	2,7	2,4	5,7	4,5	88,4	83,3
2003	2,7	2,3	5,7	4,4	83,4	76,2
2004	2,6	2,4	5,5	4,4	73,8	65,6
2005	2,6	2,4	5,5	4,6	64,0	55,3
2006	2,6	2,4	5,5	4,7	59,4	50,9
2007	2,2	2,0	4,1	3,6	39,8	29,3
2008	2,2	2,1	4,2	3,8	25,6	18,1
2009	2,2	2,1	4,1	3,7	30,4	21,4

*Джерело: 1. Державний комітет статистики України. Україна у цифрах 2009. – К., - 2010, С. 201*

Аналогічна ситуація з диференціацією життєвого рівня населення у Полтавській області. Так, децильний коефіцієнт диференціації витрат населення як грошових так і сукупних також має тенденцію до згладжування.

Така ж тенденція проявляється в динаміці співвідношення витрат 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення як за грошовими, так і сукупними також знижується.

Але залишається висока частка населення із середньодушовими витратами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму (табл.2).

За період 2001-2009 р. доходи населення зросли в Україні в 5,9 разу, в Полтавській області – 6,1 разу, і були вищими протягом досліджуваного періоду на 1-3 відсотків по відношенню до України. Витрати населення за цей

період в Україні зросли майже в 5,7 разу, в Полтавській області – в 5 разів і були нижчими, ніж в Україні. Відношення витрат населення до доходів за роками змінювалось як по Україні в цілому, так і в Полтавській області.

Таблиця 2

**Диференціація життєвого рівня населення Полтавщини**  
(децильний коефіцієнт)

Децильний коефіцієнт диференціації витрат населення, разів			Співвідношення витрат 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення разів		Частка населення із середньодушовими витратами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, відсотків	
Роки	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних
1	2	3	4	5	6	7
2000	2,8	2,3	6,0	4,4	87,9	80,2
2001	3,0	2,5	6,0	4,6	89,0	82,7
2002	2,7	2,4	5,7	4,5	88,4	83,3
2003	2,7	2,3	5,7	4,4	83,4	76,2
2004	2,6	2,4	5,5	4,4	73,8	65,6
2005	2,6	2,4	5,5	4,6	64,0	55,3
2006	2,6	2,4	5,5	4,7	59,4	50,9
2007	2,2	2,0	4,1	3,6	39,8	29,3
2008	2,2	2,1	4,2	3,8	25,6	18,1
2009	2,2	2,1	4,1	3,7	30,4	21,4

*Джерело: Держкомстат України. Головне управління статистики у Полтавській області. Статистичний щорічник Полтавської області за 2008р.. Полтава 2009, с. 301, за 2009р.. Полтава 2010, с. 298.*

При цьому проявляється тенденція зниження частини витрат на продовольчі товари, що свідчить про позитивні зрушення в доходності населення (табл. 3).

Децильний коефіцієнт диференціації витрат населення – співвідношення мінімального рівня витрат серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня витрат серед 10% найменш забезпеченого населення.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 3 жовтня 2007 р. № 1195 «Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної зони виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого харчування», розпорядженням голови обласної адміністрації Полтавської області надано статус спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування, для чого затверджено перелік суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють виробництво такої сировини, та надано статус спеціальної сировинної зони терміном на 5 років.

Отже, розрахунок потенціалу попиту та його формування має враховувати раціональні норми споживання продуктів харчування, рекомендовані МОЗ, та знаходитись в прямій залежності від наявного населення.

Таблиця 3

## Доходи та витрати домогосподарств у розрахунку на одну особу, грн.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2001, %
Доходи населення										
Україна	2445,9	2938,0	3400,3	4468,4	6076,7	7771,0	9930,3	13716,3	14606,2	597,2
Полтавська обл..	2474,8	3048,1	3560,1	4683,5	6325,4	8064,2	10191,2	13922,0	14747,3	595,9
Відношення до України, %	101,2	103,7	104,7	104,8	104,1	103,8	102,6	101,5	101,0	-0,2
Витрати населення										
Україна	3106,6	3485,6	4170,3	5124,5	6864,5	9144,6	12383,9	17156,5	17701,3	569,8
Відношення до доходів, %	127,0	118,6	122,6	114,7	116,0	117,7	124,7	125,1	121,2	-5,8
Полтавська обл.	3012,0	3314,8	3848,8	4532,4	5955,7	7929,2	10724,9	14685,5	15065,4	500,2
Відношення Полтавської обл. до України, %	97,0	95,1	92,3	88,4	86,8	86,7	86,6	85,6	85,1	-11,9
Відношення до доходів, % Полтавської обл.	121,7	108,7	108,1	96,8	94,2	98,3	105,2	105,5	102,2	-19,5
Частка витрат на продовольчі товари, %: в Україні	67,9	57,6	58,2	58,1	57,0	57,5	55,8	51,2	53,4	-16,7
У Полтавській обл.	69,9	66,4	65,9	65,5	56,6	56,3	53,3	53,7	52,4	-17,5

Джерело: Статистичний щорічник Полтавської області за 2009 рік. Київ 2010, с. 301,395, 396, 397,407

Обсяги виробництва аграрно-продовольчої продукції, її реалізації господарюючими суб'єктами потенційним споживачам мають відповідати попиту споживачів. Інакше демографічна ситуація, що є наслідком незадоволення потреби населення в аграрно-продовольчих продуктах відповідно до раціональних норм харчування, неминуче відіб'ється на наступних поколіннях.

Реальні фізіологічні потреби населення в продуктах харчування не віддзеркалюють реального споживання продовольства, оскільки є свідченням лише бажаних обсягів споживання. Споживач може задовольнити потребу в харчах необхідного обсягу і асортименту лише за умови його платоспроможності. Водночас реальні доходи різних верств населення не завжди і не всюди зростають в унісон підвищенню фізіологічних потреб у якісних і калорійних видах продуктів харчування та їхніх цін [2]. Доходи населення як у сільській місцевості, так і в містах визначають рівень споживчого попиту на продовольство.

Тому соціально-економічне становище працюючої частини населення залежить від політики щодо забезпечення доходів від праці з боку підприємств, а також від рівня розвитку індивідуального бізнесу, що формує доходний базис споживачів. Чим вищі доходи і позитивніша динаміка їх зміни в населення, тим ймовірнішим є зростання споживання.

На відповідному етапі обсяги споживання досягають межі (особливо у продуктах харчування), тому виробники повинні диверсифікувати ринок аграрно-продовольчої продукції. Оцінка споживання на ринку продовольства потребує оцінки зміни доходів населення і їх структури. Оцінюючи рівень доходів громадян і домогосподарств, слід відмітити позитивну тенденцію в їх зростанні. В 2009 році доходи на одну особу в Україні порівняно із 2000-м зросли майже в 8,3 разу (табл. 4), важливою складовою яких стало понад 14,6% у структурі доходів. Збільшення доходів позитивно вплинуло на споживчий продуктовий баланс домогосподарств, адже обсяги щомісячного споживання підвищилися по всіх позиціях, окрім хліба і овочів.

Тому можна констатувати той факт, що між розміром середньомісячних доходів і обсягом спожитих продуктів існує пряма залежність, особливо по дорогих продуктах (м'ясо і риба). Адже, отримуючи вищий дохід, людина прагне купити кращі за якістю і закономірно дорожчі продукти. У даному випадку від підвищення доходів домогосподарств вирають як виробники продовольства – можуть більше і дорожче продати товар, так і самі потенційні споживачі – мають можливість покращити власне харчування. Функціонування продовольчого ринку в Україні напряду залежать від доходів населення, тому політика сприяння поліпшення матеріального добробуту населення як з боку роботодавців, так і з боку держави, зокрема, справлятиме позитивний вплив на забезпечення населення якісними продуктами харчування, а підприємства-виробники матимуть канали збуту продукції.

Таблиця 4

**Рівень доходів населення і домогосподарств та їх співвідношення із обсягами  
споживання продуктів харчування в Україні**

Показник	Роки						2009 до 2000 (+,-)
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	
Середньорічні доходи у розрахунку на одну особу, всього, грн.	1755,7	6332,1	7771,0	9930,3	13716,3	14606,2	12850,5
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	230	806	1041	1351	1806	1906	1676,0
Середній розмір місячної пенсії, грн.	83,7	316,2	478,4	751,4	898,4	999,0	915,3
Грошові доходи домогосподарств (у середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство)							
Всього грошових доходів, грн.	288,0	1141,1	1411,6	1791,6	2541,4	2670,0	2382,0
Структура, %							
Оплата праці	54,6	53,1	55,3	56,9	56,1	54,2	-0,4
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	3,5	5,7	5,2	5,9	6,0	5,9	+2,4
Доходи від продажу с\г продукції	7,8	5,3	4,4	4,0	3,7	3,4	-4,4
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії	23,3	27,8	27,0	25,8	26,4	29,2	+5,9
Всього сукупних ресурсів, грн.	422,9	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	2592,4
М'ясо та м'ясопродукти	3,3	4,4	4,7	5,1	5,1	4,8	+1,5
Молоко та молочні продукти	17,1	21,7	22,3	22,1	22,6	19,8	+2,7
Хлібні продукти	10,7	10,3	9,8	9,6	9,6	9,3	-1,4
Овочі та баштанні	9,5	9,1	9,4	8,7	9,3	10,1	+0,6
Риба та рибні продукти	1,3	1,8	1,9	1,9	2,1	1,8	+0,5

Джерело: 1. Держкомстат України. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К., 2010. С. 395, 396, 397, 402, 415, 417, 421, 431.

2. Держкомстат України. Україна у цифрах 2009. Статистичний збірник. – К., 2010. С. 196, 203, 204

Особливою складовою доходів населення є номінальна (реальна) заробітна плата [3]. Номінальна заробітна плата – це нарахування працівникам у грошовій та натуральній формах за відпрацьований час або виконану роботу: тарифні ставки (посадові оклади) премії, доплати, надбавки, а також інші види оплати за невідпрацьований час. Вона включає обов’язкові відрахування із заробітної плати працівників: податок з доходів фізичних осіб, внески на загальнообов’язкове державне соціальне страхування.

У реальній заробітній платі відображається кількість товарів (послуг), які можна придбати за номінальну заробітну плату. Індекс реальної заробітної плати (зміна купівельної спроможності номінальної заробітної плати у звітному порівняно з базисним періодом) в Україні протягом 2000–2009 рр. коливається [4]. Незначні її зростання не компенсували зниження доходів, зумовлених швидшим зростанням рівня споживчих цін порівняно з рівнем номінальної заробітної плати (табл.5).

Таблиця 5.

### Індекси споживчих цін та заробітної плати в Україні

Роки	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	Відсотків до попереднього року	
		Індекс номінальної заробітної плати	Індекс реальної заробітної плати
2000	125,8	129,6	99,1
2001	106,1	135,2	119,3
2002	99,4	121,0	118,2
2003	108,2	122,8	115,2
2004	112,3	127,5	123,8
2005	110,3	136,7	120,3
2006	111,6	129,2	118,3
2007	116,6	129,7	112,5
2008	122,3	133,7	106,3
2009	112,3	105,5	90,8
2010	...	...	...

*Джерело: 1. Держкомстат України. Статистичний щорічник України за 2009р. К-2010, с.74, 397*

*2. Держкомстат України. Україна у цифрах 2009. К-2010, с.74, 397 Статистичний збірник. К. – 2010, с.51,194.*

Чим вищий індекс реальної заробітної плати, тим вищою є купівельна спроможність споживачів продовольства. Оскільки продовольство є товаром повсякденного попиту, то населення вимушене збільшувати частку доходів на придбання продовольства. Так, наприклад, у Полтавській області у1995 р. родини робітників і службовців витрачали на харчування 48,2% сукупного річного доходу, родини селян – 61,5%. Тенденція зростання питомої ваги витрат на продовольчі товари спостерігалась і в 2000–2009 рр.

В Україні в середньому у 1990 р. рівень витрат на продовольство становив 32,8 % сукупного доходу, у 2009 р. – 64,2%. У США витрати на харчування, залежно від рівнів доходу, становлять 15–20%. Індекс купівельної спроможності в Україні становить 17 % європейського [5]. Такий рівень доходності виробничо-трудової діяльності населення України не забезпечує

стабільно-високого попиту на висококалорійні продукти харчування, такі як м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, що негативно впливає на формування пропозиції та розвиток сільськогосподарських підприємств.

Споживання продовольства має мінімальний характер, а в окремих випадках здебільшого і нижчий за мінімальний. У людей недостатньо коштів для того, щоб придбати необхідні якісні продукти харчування, тому сучасний ринок продовольства не може розраховувати на стабільний попит. Звідси і часті зміни пропозиції у бік зменшення і зростання цін за таких умов.

Найнижча енергетична цінність раціону харчування склалася у домогосподарствах з середньодушовими сукупними витратами на місяць 60,1–90,0 грн. (1506 ккал), що на 872 ккал (25%) менше мінімальної норми; а найвища – у групі з витратами понад 300 грн. – 5488 ккал.

У раціоні харчування родин другої групи містилось на 93 г (66%) менше білків, на 169 г (73%) – жирів, на 431 г (59,4%) – вуглеводів, ніж у родин останньої групи. Калорійність раціону харчування родин із середньодушовими сукупними місячними витратами, нижчими межі малозабезпеченості (80 грн.), складала 1422 ккал (нижче мінімальної норми на 17,7 %), в їх раціоні містилось 40 г білків, 39 г жирів і 230 г вуглеводів. Через зниження купівельної спроможності певна частина споживачів вимушена частково перейти на самозабезпечення продовольством із особистих господарств.

Аналіз співвідношення доходів і витрат на продовольство показує, що групи споживачів з високими доходами витрачали на душу населення більше, ніж з низькими доходами. Але групи населення з високими доходами витрачають меншу частку власних доходів на продовольство порівняно з групами з низькими доходами [6].

**Висновки.** Потреби населення у продуктах харчування не задовольняються, а загальний рівень платоспроможного попиту не відповідає потребам ні виробника, ні споживача. Обсяги попиту на аграрно-продовольчу продукцію обумовлюється фізіологічними потребами організму людини, а рівень задоволення попиту визначається відносинами між споживачами та постачальниками, що проявляються в актах купівлі – продажу, що слід враховувати у разі аналізу ринку продовольства.

Аналіз і оцінка ринку продовольства вимагають чіткого визначення пріоритетів науково – технічної політики, використання ефективних засобів цілеспрямованого впливу на дослідницько – прикладну сферу. Тому у разі формування плану щодо застосування прогресивних технологій необхідно скористатися світовим досвідом найактивнішого сприяння вітчизняним дослідженням.

#### **Література.**

1. Маркс К. Твори / К. Маркс, Ф. Енгельс. – 2-ге вид. – Т. 25. – М. : 1956. – 904 с.
2. Касянова Н. Л. Фактори формування платоспроможного попиту на продовольство / Н. Л. Касянова // Економіка АПК. – 1997. – № 6. – С. 49–53.



3. Грещак М. Г. Економіка підприємства / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко, В. М. Сайта ін. [за заг. ред. С. Ф. Покропивного]. – Вид. III. – К. : КНЕУ, 2006. – 523 с.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К. : 2010. – 593 с.
5. Статистичний щорічник України за 2000 рік / за ред. О. Г. Осауленко. – К. : Техніка, 2001. – 598 с.
6. Engel I. F. Kollar D.N. and Blaukell R.D (1968). Roncumer Behavior, New York: nolt, Rinehart and Winston.

УДК 331.25

## ПРАКТИКА СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

*Мисник Т.Г., к.е.н.*

*Полтавська державна аграрна академія*

*Досліджено правові засади функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, розглянуто типові моделі формування та функціонування НПФ в державах з багаторічним досвідом здійснення недержавного пенсійного забезпечення.*

*Investigational legal principles of functioning of non-state pension fund in Ukraine, the typical models of forming and functioning of NPF are considered in the states from long-term experience of realization of the non-state pension providing.*

**Постановка проблеми.** Починаючи з 1 січня 2004 року, в Україні передбачено створення трирівневої системи пенсійного забезпечення. За даної системи, перший рівень – це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді; третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Третій рівень системи пенсійного забезпечення регулюється нормами Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення». Цим законом чітко визначено зміст поняття недержавного пенсійного фонду.

**Аналіз досліджень.** Вивченням практики діяльності недержавних пенсійних фондів займалися Ходаківська В.П., Данілов О.Д., Маслова С.О., Опалов О. А.

**Формування цілей.** Поняття «недержавний пенсійний фонд» не є абсолютно новим для України. Однак визначення цього поняття можна було знайти лише в поодиноких працях, переважно економічної тематики, за якими недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, яка має статус організації соціального забезпечення, що створюється і функціонує винятково з метою накопичення пенсійних внесків учасників фонду (з наступним